

PROBLEME ACTUALE ALE CONSERVĂRII ȘI RESTAURĂRII CENTRELOR ȘI ORAȘELOR ISTORICE

CLAUDIA CLEJA

Problematika complexă a conservării și introducerii în circuitul public a ansamblurilor arhitectonice de valoare istorică și a centrelor vechi ale orașelor constituie în ultimii ani o problemă de mare actualitate în sistematizarea orașelor din întreaga lume.

Dezvoltarea de multe ori haotică și necontrolată a numeroaselor așezări urbane, pe plan mondial, îndeosebi în secolul nostru, degradarea și în ultimul timp chiar părăsirea treptată a zonelor centrale ale unor orașe, datorită condițiilor din ce în ce mai dificile de viață, interesul prioritar pentru tot ce este „modern” în dauna tradiționalului, rezultat al unei greșite interpretări a potențialului istoric, au dus la distrugerea specificului și la depersonalizarea unor orașe cu o bogată tradiție istorică.

Schimbarea înfățișării orașelor prin construcții noi, uneori greoaie și monotone, în care omul se simte de cele mai multe ori străin, circulația intensă care elimină pietonul și aduce cu sine poluarea sonoră, precum și nevoia unor permanențe de ordin psihologic și istoric-cultural au făcut necesară restudierea vechilor centre istorice în sensul revitalizării și reîncadrării acestora în circuitul funcțional și valoric al orașului contemporan.

Concepția restaurării întregului complex urbanistic în care este integrat monumentul este un salt calitativ realizat în urbanistica ultimilor ani.

„Restaurarea nu numai a unui monument valoros, cum s-a făcut în general, ci și a zonei înconjurătoare, nu trebuie bazată numai pe motive socio-economice, documentare sau folcloristice, ci trebuie considerată ca restabilind o continuitate între arhitectura de ieri și cea de astăzi, o sinteză dialectică a progresului și continuității”¹.

Astăzi restaurarea arhitectonică este de fapt o operație culturală și socială în același timp, iar conceptul de monument s-a transformat în acela de „bun cultural” incluzând și mediul ambiental.

Această nouă definiție este cuprinsă și în Carta internațională a conservării și restaurării monumentelor elaborată la cel de-al doilea Congres internațional al arhitecților și restauratorilor de la Veneția din anul 1964, când s-au rediscutat și principiile fundamentale ale conservării și restaurării monumentelor².

Restaurarea și valorificarea unui oraș sau cartier vechi, constituind o operație cu caracter cultural și social de o importanță uriașă pentru trecutul, prezentul și viitorul omenirii, au făcut ca numeroase organizații internaționale să intervină în acest domeniu. Astfel, O. N. U. a organizat două reuniuni importante la Stockholm în 1972 și la Vancouver în 1976, iar UNESCO a inițiat o serie de programe soldate cu intervenții directe, convenții și legislații precum sînt :

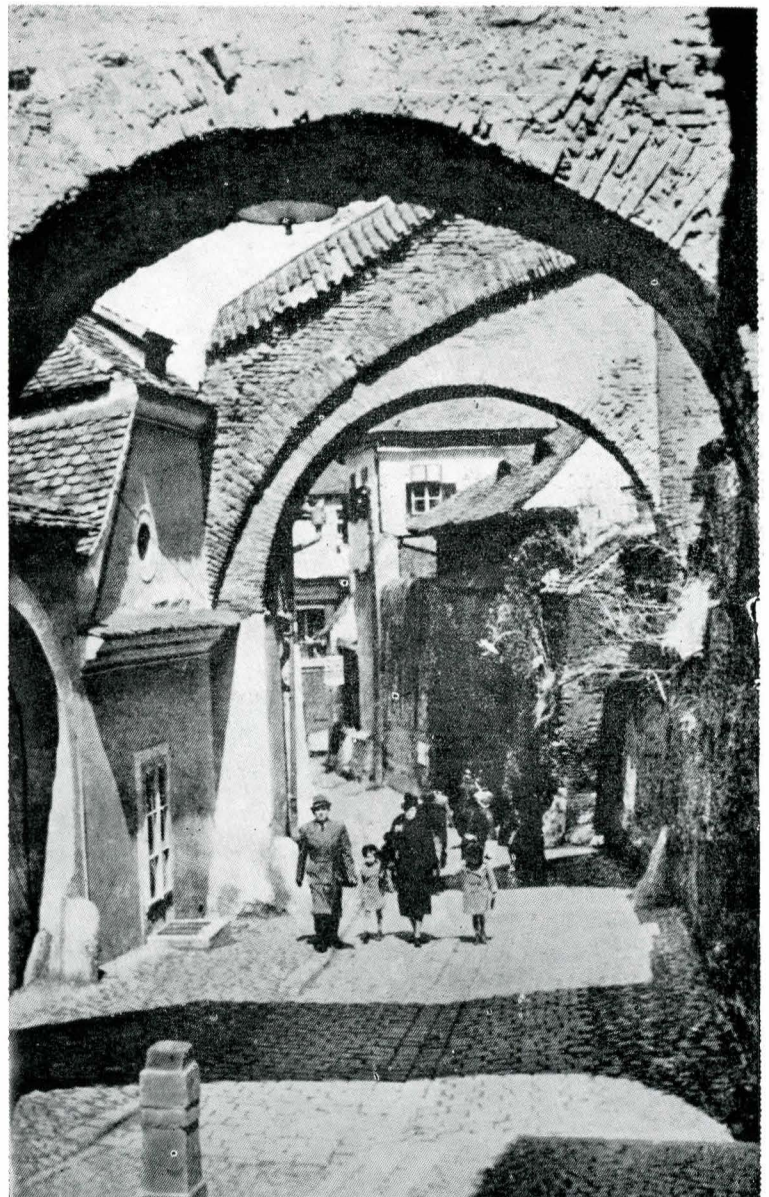
— recomandarea privind săpăturile arheologice (New Delhi, 1956) ;

— recomandarea privind apărarea frumuseților naturale (Paris, 1962) ;

— documentul cuprinzînd principiile și criteriile științifice, tehnice și juridice aplicabile în domeniul protecției bunurilor culturale și siturilor (Paris, 1969).

Consiliul Europei a avut cinci întâlniri pe aceste teme între 1965—1968, urmate de simpozioane pe sectoare și de Congresul de la Amsterdam în 1975. Timp de 10 ani, Consiliul internațional al monumentelor și siturilor.

Pasajul scărilor din Sibiu. Contraforturi cu arcuri butante.

¹ Grassi Liliana, *Passato e presente nella conservazione dei centri storici*, în „Vita e pensiero”, Milano, nr. 5, sept. — oct. 1975, p. 69—75.

² *Carta internazionale sulla conservazione ed il restauro dei monumenti*, în „Vita e pensiero”, Milano, nr. 5, sept.-oct. 1975, p. 19—22.

ICOMOS a ținut diferite întruniri științifice și a publicat studii de specialitate pe această temă³.

Crearea unui cadru urban, în care omul zilelor noastre să se regăsească la scara și armoniile sale, a fost și concluzia la care au ajuns experții întruniți la cel de-al 32-lea Congres Mondial al Federației Internaționale de Urbanism și Sistemizare de la Viena, precum și la primul Congres internațional, pe tema orașelor vechi, de la Graz și Îndeosebi în cadrul anului 1975 declarat ca an al patrimoniului arhitectural european și care a avut ca lozincă: „*Trecutului, un viitor!*”.

Campania lansată de Consiliul Europei sub genericul „*Anul european al patrimoniului arhitectural*” (AEPA) a avut ca scopuri:

— trezirea interesului pentru conservarea și valorificarea monumentelor și complexelor edilitare de interes istoric și artistic;

— salvarea și păstrarea caracterului propriu al orașelor și micilor așezări antice;

— asigurarea unei noi funcții pentru monumentele de ieri în societatea de astăzi⁴.

De asemenea la Congresul internațional de studii de la Amsterdam, ținut în acest scop în septembrie 1975, s-au dezbătut următoarele teme:

— conservarea patrimoniului arhitectural în contextul planificării urbane;

— responsabilitatea organelor publice locale și participarea cetățenilor;

— probleme sociale incluse de conservare;

— aspecte juridice și administrative;

— mijloace financiare, tehnice și practice necesare conservării și restaurării.

Duncan Sandys, președintele Asociației „Europa noastră” și al Comitetului organizatoric al Congresului, a susținut că „*nu se poate admite ideea că progresul material*

³ Piero Grazzila, *Un passato per il nostro avvenire*, în „*Vita e pensiero*”, Milano, nr. 5, sept.-oct. 1975, p. 7-19.

⁴ Gian Alberto Dell'Acqua *Assicurami un futuro al nostro passato*, în „*Vita e pensiero*”, Milano, nr. 5, sept.-oct. 1975, p. 3-6.

Stradă veche din Sibiu.

Turnul croitorilor și Turnul cu ceas se privesc peste acoperișurile caselor sibișorene înșirate de-a lungul zidului cetății.

*va comporta în mod necesar distrugerea trecutului și că trecutul va putea fi salvat și inclus în prezent*⁵.

În urma acestor discuții, numeroase țări au adoptat legislații corespunzătoare și au inițiat ample acțiuni pentru conservarea vechilor centre istorice în vederea revitalizării acestora atât din punct de vedere arhitectural-plastic, cât și funcțional-economic. Astfel, în Franța, de exemplu, după rezultatele obținute prin „remodelarea” vechiului cartier Le Marais din Paris, au fost prevăzute o suită de „sectoare operaționale” în diferite orașe, ce urmează a fi conservate și redată vieții contemporane. În Anglia, se duce o viguroasă campanie de reintegrare a vechilor centre istorice în dezvoltarea urbană contemporană, în unele cartiere ale Londrei, în zonele centrale sau străzi caracteristice din orașe ca Bath, York, Chichester. În R. F. Germania au fost luate o serie de măsuri pentru conservarea și valorificarea zonelor centrale și a unor zone specifice din orașe de veche tradiție cum sînt, de exemplu, Trier, Xanten, Alsfeld Rothenburg ș. a.

Unele operații sînt în curs, în baza unor planuri aprobate de un comitet național.

În Italia, pe lângă unele inițiative locale, reține atenția planul de sistematizare a orașului Napoli, care prevede lucrări de amploare, urmărind conservarea și reamenajarea zonei centrale.

Este interesant de constatat că și în S.U.A., unde tradițiile arhitectural-urbanistice nu depășesc în medie 150-200 de ani, se constată o preocupare sporită pentru conservarea și înviorarea unor cartiere vechi, îndeosebi în orașele de pe coasta de Nord a Atlanticului (Boston, Baltimore, Philadelphia) sau în cele din sudul țării (New Orleans, Baton, Rouge).

⁵ *Ibidem*

În țările socialiste, acțiunea de conservare și restaurare a vechilor centre istorice ale orașelor este studiată și realizată în baza unor planuri de perspectivă, care urmăresc consecvent o viziune armonioasă a relației vechi-nou.

Restauratorii polonezi, făcând parte dintr-o instituție specializată cu sediul la Torun, au întreprins lucrări de restaurare la Varșovia, Gdansk, Szczecin și participă la restaurarea vechilor clădiri ale orașului Quedlinburg din regiunea Harz (R.D.G.)⁶.

Reconstrucția și restaurarea acestor centre în R. S. Cehoslovacă (Praga), R. P. Ungară (Budapesta, Pecs, Sopron etc.), R. P. Bulgaria (Sofia, Plovdiv), R. D. Germană (Berlin, Dresda, Leipzig, etc.), U.R.S.S. (Moscova, Leningrad, Kiev, Tașkent, Samarkand etc.), R. S. F. Iugoslavia (Belgrad, Split, Dubrovnik), pentru a nu mai vorbi de cele din țara noastră (București, Iași, Brașov, Sibiu, Sighișoara etc.) sînt un exemplu al politicii statelor socialiste de abordare a problemei reintegrării zonelor vechi de valoare arhitectural-urbanistică.

Modernizarea orașelor nu poate fi realizată fără armonizarea centrului istoric și a monumentelor cu noile construcții.

În procesul de reconstruire a orașelor vechi apare pericolul distrugerii sau pierderii personalității orașului datorită tendinței de a păstra doar unele monumente de arhitectură. De aceea prezintă importanță reconstruirea străzilor comerciale, care creează legături structurale prin care se păstrează mediul arhitectural-spațial al întregului oraș.

Păstrarea monumentelor de arhitectură necesită, în primul rînd, restaurarea monumentului respectiv (ca volum inițial, ca aspect exterior), în al doilea rînd, punerea lui în valoare, prin amenajarea mediului înconjurător și, în al treilea rînd, restaurarea, reconstruirea sau modernizarea interiorului acestuia.

În multe țări, reconstruirea vechilor centre istorice și reîncadrarea lor în arhitectura modernă a orașului au fost considerate ca o acțiune social-politică, avînd drept scop reamplasarea și folosirea rațională a întregului fond material al orașului respectiv.

În unele țări, socialiste îndeosebi, monumentele sînt inventariate și considerate patrimoniu național, conform unei legislații aflate în vigoare, unele dintre orașele istorice fiind declarate *orașe-muzeu*, iar în altele existînd deja numeroase rezervații istorice și arhitectonice.

În Bulgaria, de pildă 25 de orașe au fost declarate *oraș-muzeu*⁷.

În R. F. Germania există de asemenea *orașe-muzeu* în care zonele centrale sau cartierele vechiului oraș au fost reconstituite și alcătuiesc ansambluri complexe cu specific. Se poate vorbi chiar despre ilustrarea istoriei orașului prin clădirile sale, cum este de pildă în cazul **Trierului, Regensburgului și Rotenburgului**. Este interesant de amintit în sensul acesta exemplul **Regensburgului**, oraș vechi din partea sud-estică a R. F. Germania socotit muzeu al evului mediu prin păstrarea intactă a centrului vechi cu întreg ansamblul străduțelor, clădirilor și piațetelor sale. Nefiind bombardat în timpul celui de-al doilea război mondial, orașul și-a păstrat, aproape în întregime, atmosfera medievală, ceea ce a dat mult de lucru edililor, confrunțați cu problemele modernizării orașului. S-a găsit o soluție ideală pentru construirea unui centru urban modern în apropierea orașului vechi, și prin acoperirea gării și a instalațiilor de linie ferată cu un acoperiș plat pe care se ridică magazine universale, edificii publice și complexe administrative. În același timp, centrul vechi suferă o restaurare totală, lucrare de mari proporții pentru conservarea „într-un muzeu” a acestor edificii și racordarea lor la viața contemporană.

În ceea ce privește țara noastră, vom începe exemplificarea cu orașul despre care un scriitor german, de la începutul veacului trecut, spunea că este „un adevărat mǎrgări-

tar al Transilvaniei”. **Sighișoara** a fost declarat acum cîțiva ani, de către Comisia monumentelor istorice, *oraș-muzeu*.

Teritoriul său a fost leagănul unor civilizații care s-au succedat pe valea Tirnavei Mari, pe unde dintotdeauna a trecut unul din marile drumuri ale Transilvaniei și s-au adăpostit, rînd pe rînd, creatorii culturii Wietenberg, dacii și soldații romani din *Legiunile XIII Gemina și Cohors I Ubiorum*.

Se pare că prima așezare fortificată s-a înjghebat în secolul al XII-lea pe dealul Cetății, care domină orașul cu cele două platouri ale sale, unde s-au desfășurat mai

Tirgoviste. Turnul Chindiei din curtea domnească existentă în timpul lui Mircea cel Bătrîn (1386—1458).

toate evenimentele din istoria orașului. O analiză a terenului și a vestigiilor păstrate face posibilă ipoteza că vechea cetate avea un plan patrulater neregulat, urmînd în linii mari conturul platoului de sus. Colțurile erau întărite cu turnuri al căror amplasament ar corespunde astăzi cu Turnul Frînghierilor la nord-vest; cu casa capelanului la nord-est, cu clădirea liceului la sud-est și cu capela cimitirului evanghelic. Din vechea incintă se păstrează zidul situat între Turnul Frînghierilor și casa capelanului.

Spre sfîrșitul secolului al XIV-lea întregul deal era fortificat cu ziduri puternice de 10 m înălțime și 930 m lungime, și păzit de 14 turnuri; s-au păstrat 9 care poartă numele breslelor ce le-au ridicat: turnul măcelarilor, turnul cizmarilor, al dogarilor, al croitorilor, al cositorarilor.

Dintre turnurile cetății care definesc astăzi orașul, oglîndind dorința de apărare și efortul de afirmare a cetă-

⁶ Quedlinburg va fi restaurat, în „Die Welt”, Hamburg, nr. 130, 7 iunie 1975, p. 15.

⁷ Stancheva Magdalina, *Historical and cultural heritage*, în „The Times”, London, nr. 39595, din 7 ianuarie 1976, p. 1.

ții, este **Turnul cu Ceas**, construit în secolul al XIV-lea și devenit astăzi nu numai păstrător al vestigiilor materiale și culturale în muzeul pe care îl adăpostește, dar și un adevărat simbol al orașului.

La adăpostul turnurilor cetății s-au ridicat numeroase monumente care fac posibilă reconstituirea destul de exactă a trecutului istoric și artistic al cetății.

Latura sud-vestică a Domului din **Trier** stă alături de Libfrauenkirche, cea mai veche biserică gotică de influență franceză din **R. F. Germania**.

Cîteva dintre aceste monumente descifrează importante momente istorice cu care a fost confruntată cetatea: invazii, calamități, dezvoltare economică mai accentuată în anume perioade, etape de rezidire și de reconstrucție și mai apoi restaurarea monumentului. Dintre acestea menționăm, fără a intra în amănunte, **Biserica Mănăstirii**, construită în a doua jumătate a secolului al XIII-lea în stil gotic timpuriu, numeroasele **case** și **edificii** datînd din secolul al XVIII-lea, refăcute și transformate în urma marelui incendiu din 1676 care înconjură, aproape ca un brîu, Piața Petöfi, odinioară piața principală a orașului. Cea mai frumoasă casă care și-a păstrat aproape nealterată înfățișarea originală este desigur „Casa cu cerb”, o construcție specifică Renașterii transilvănene.

Cel mai valoros monument însă, care prezintă problematica cea mai complexă rămîne fără îndoială **Biserica din Deal**, tip biserică-cetate (1345—1525).

În „Orașul de jos” pe străzile din apropierea Dealului, nenumărate case vechi sînt zugrăvite în culori vii, așa cum era obiceiul în evul mediu. Pe străzile învecinate se înșiră blocurile noi de pe strada Anton Pann și Andrei Mureșanu, care înviorează atmosfera vechiului oraș. Prezentul a copleșit trecutul prin prezența unui oraș nou, care, ca o centură, înconjură pe cel vechi, prin clădirile moderne și industria nouă, născută dintr-o bogată tradiție meșteșugărească.

Dintre centrele mai importante, care au monumente de mare importanță istorică și complexe arhitectonice restaurate, amintim Sibiul, Brașovul, zona Curții Vechi din București și Suceava, unde trecutul se îmbină, de asemenea, foarte armonios cu prezentul.

În **Sibiul**, a cărui cetate a cunoscut sub raport constructiv toate fazele de evoluție, începînd cu stilul romanic și continuînd cu goticul, Renașterea, barocul și rococo-ul, se poate urmări istoria orașului prin monumentele și edificiile păstrate, care prezintă urme caracteristice ale acestor stiluri, în numeroase cazuri conservate în întregime, iar altele numai sporadic.

„Orașul de Sus” cuprinde cele mai numeroase monumente, dispuse în cele trei cetăți succesive ale Sibiului, precum și în centrul de astăzi modernizat corespunzînd cerințelor de sistematizare ale orașului. De la **biserica Evanghelică**, în stil gotic, construită în două etape în cursul sec. XIV—XV, pe urmele unei bazilici romanice, spre „Orașul de Jos”, prin **Pasajul Scărilor**, cel mai caracteristic colț medieval, se ajunge la vechea **primărie** a orașului construită în stil gotic pe la sfîrșitul secolului al XV-lea; Clădiri medievale în actuala Piață 6 Martie: **casa breslei măcelarilor**, restaurată în 1787, **Turnul Sfatului**, numit așa după clădirea care odinioară a fost sediul Sfatului orașului; „**Casele cu picioare**” denumite astfel de către localnici din cauza frumoaselor arcade care le împodobesc, din latura estică a pieței.

„Orașul de Jos” păstrează de asemenea cu dărnicie urme care întregesc imaginea Sibiului medieval, prin străduțele înguste cu casele cu front îngust, turnul pielarilor și turnul pulberăriei, reminiscențe din a patra incintă de ziduri din secolul al XV-lea și prin denumirea străzilor de odinioară.

Brașovul fiind foarte cunoscut nu vom insista asupra clădirilor, nici a bastioanelor sale ridicate pentru apărarea orașului (se mai păstrează bastionul Țesătorilor și cel al Pompierilor) unele dintre ele mai poartă și acum urmele bătăliilor în care și-au dat viața meșteșugarii apărîndu-și orașul (Bastionul Fierarilor, Turnul Negru și Turnul Alb). **Biserica Neagră** este monumentul cu cel mai vechi stil gotic german din România, a cărui construcție a durat un secol, începînd din anul 1385; Casa Sfatului, clădită în anul 1420, adăpostește Muzeul de istorie al orașului.

Monumentele restaurate ale Brașovului, urmele cetății vechi se încadrează în noul clocotitor, în puternicul centru industrial, evitîndu-se distonanțele și păstrîndu-se atmosfera specifică de veche așezare istorică.

Nu am ales întîmplător aceste exemple de orașe istorice care s-au integrat cerințelor actuale de modernizare și care au reușit să-și păstreze personalitatea și trăsăturile evoluției istorice, prin încadrarea monumentelor vechi în mediul ambiant. Modul cum s-a rezolvat această problemă și preocupările continui în acest sens fac ca țara noastră să se înscrie în efortul general al soluționării acestei probleme din urbanistica contemporană.

RÉSUMÉ

L'auteur aborde le problème complexe de la conservation et de l'intégration dans le circuit public des ensembles d'architecture de valeur historique et des centres anciens des villes, en relation directe avec l'ampleur toujours accrue des constructions d'immeubles d'habitation, d'édifices socio-édilitaires et de bâtiments industriels, dans le contexte de l'aménagement systématique des agglomérations urbaines. Ce problème de haute actualité entraîne le devoir de réexaminer les anciens centres historiques, afin d'en refaire des structures vivantes, intégrées dans le courant fonctionnel de la ville contemporaine.

Soulignant que la restauration proprement dite représente en même temps, aujourd'hui, une opération sociale et culturelle, l'auteur passe en revue une série d'actes émanant de congrès et de réunions scientifiques organisés ces derniers temps par l'O.N.U., l'UNESCO et autres organismes. Ces actes recommandent de stimuler l'intérêt de la population pour la conservation et la mise en valeur des monuments et des ensembles d'importance historique et artistique; de sauvegarder le caractère propre des villes et autres établissements antiques; d'assurer aux monuments d'hier des fonctions nouvelles dans la société d'aujourd'hui; d'avoir en vue les aspects sociaux, juridiques, administratifs, financiers et techniques suscités par la conservation et la restauration du patrimoine architectural dans le contexte de l'urbanisme moderne.

Différents pays, précise l'auteur, ont adopté des législations dans le sens indiqué et ont mis en oeuvre d'amples actions en vue de la conservation des anciens centres historiques et de leur renflouement sous le rapport fonctionnel et économique, par exemple la République Fédérale d'Allemagne à Trèves et Ratisbonne; la Roumanie à Sighșoara, Sibiu et Brașov; etc.